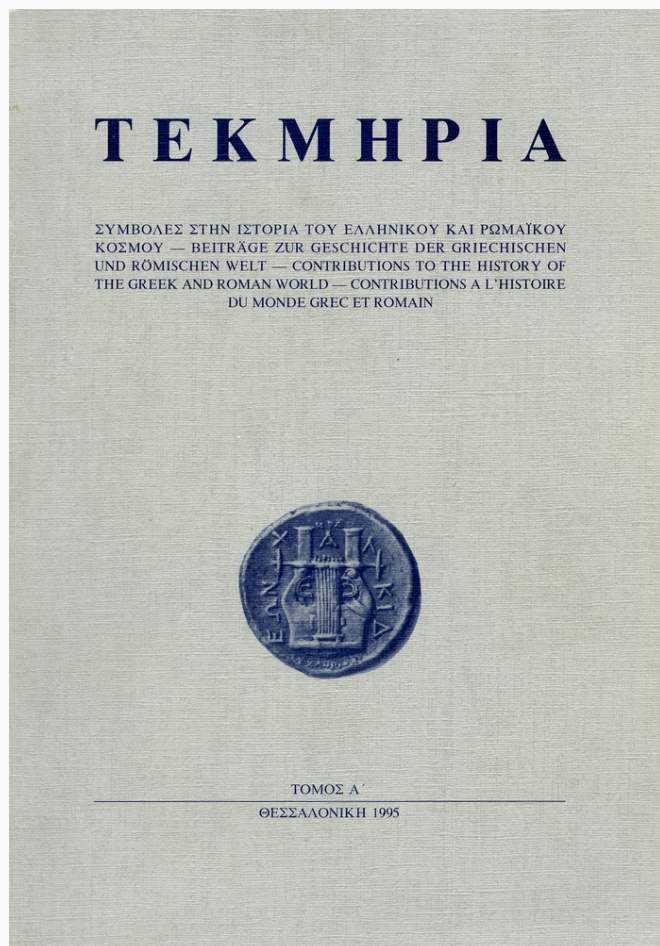

Tekmeria

Vol 1 (1995)

Μακεδονικά Σύμμεικτα

Π. Μ. ΝΙΓΔΕΛΗΣ

doi: [10.12681/tekmeria.101](https://doi.org/10.12681/tekmeria.101)

To cite this article:

ΝΙΓΔΕΛΗΣ Π. Μ. (1995). Μακεδονικά Σύμμεικτα. *Tekmeria*, 1, 173–190. <https://doi.org/10.12681/tekmeria.101>

II. Νίγδελς

Μακεδονικά Σύμμεικτα

Ἡ παροῦσα ἐργασία πραγματεύεται τρία ἐπιγραφικά κείμενα πού σχετίζονται μέ τήν τοπογραφία καί τήν ἱστορία τῆς Μακεδονίας κατά τήν ἑλληνιστική καί αὐτοκρατορική ἐποχή. Τό πρῶτο ἀπό αὐτά προέρχεται ἀπό τή Μ. Ἀσία, ἐνῶ τά δύο ἄλλα ἀπό τήν ἴδια τή Μακεδονία καί συγκεκριμένα τή Βέροια καί τήν Εὐρωπό.

1. ΔΕΤΕΛΑ: μία νέα πόλη τῆς Ἑλίμιας

Στόν δέκατο τόμο τῆς σειρᾶς ΜΑΜΑ πού ἐκδόθηκε τελευταία καί περιλαμβάνει ἐπιγραφές τῆς Φρυγίας δημοσιεύεται καί σχολιάζεται ἐκτός τῶν ἄλλων μία ἀπλή μαρμαρίνη ἐνεπίγραφη στήλη μέ ἀετωματική ἐπίστεψη πού βρέθηκε στήν περιοχή τοῦ Afyon (Δορύλαιο). Ἡ ἐπιγραφή τῆς στήλης, χρονολογεῖται μέ παλαιογραφικά κριτήρια στόν 3. αἰ. π.Χ. Γιά τήν εὐχερέστερη παρακολούθηση τῶν παρατηρήσεων πού ἀκολουθοῦν ἀναδημοσιεύουμε τό κείμενό της μέ μερικές ἀπαραίτητες βελτιώσεις (βλ. εἰκ. 1).¹

Φίλιππος Μακεδών

ἐνθα με γαῖα ἐκάλυψε

Φίλιπον Σωρία υἱόν

4 μητρός δέ Ἀντιγόνης

κρύπτομ' ὑποχθόνιος·

ἄλλοτρίας δέ ἔλαχον χώ-

ρας καί οὐκ αὐτὸς ἔμαντοῦ·

8 εἰμὶ δέ Ἑλημιώτης

ἐκ πόλεως ΔΕΤΕΛΑ<Σ>²

1. Βλ. B. Levick, S. Mitchell et alii, *Monumenta Asiae Minoris Antiqua* X, London 1993 (JRS, Monographs 7), ἀρ. 220. Τό κείμενό της παρατίθεται στό ὑπόμνημα τῆς ἐπιγραφῆς ἀρ. 220, μιᾶς ἐπιτάφιας ἐπιγραφῆς Μακεδόνα στρατιώτη πού σκοτώθηκε σέ κάποιον ἀπό τοὺς πολέμους τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. Ἡ ἐπιγραφή βρέθηκε στό χωριό Süllümenli Köyü στή θέση Junbesik Meuki καί φυλάσσεται σήμερα στό Μουσεῖο τοῦ Afyon μέ ἀρ. εὐρετηρίου 1393. Οἱ διαστάσεις της εἶναι: 1,34 μ. (ὕψος), 0,34 μ. (πλάτος) καί 0,09 μ. (πάχος). Τό ὕψος τῶν γραμμάτων κυμαίνεται μεταξύ 0,015 καί 0,025 μ.· τό ὕψος τοῦ Θ καί τοῦ Ο εἶναι 0,007-0,010 μ. Τήν κ. Δρ. Μ. Ricci (Βελιγράδι) πού εἶδε τήν ἐπιγραφή καί μοῦ ἔδωσε τά στοιχεῖα καί τήν φωτογραφία τῆς πέτρας εὐχαριστῶ θερμά.

2. Οἱ ἐκδότες διαβάζουν Τελᾶ.

Σύμφωνα μέ τήν ἐρμηνεία πού προτείνουν οἱ ἐκδότες τῆς ὁ Φίλιππος ὑπῆρξε Μακεδών πού καταγόταν ἀπό τήν πόλη Τέλα τῆς Ἑλυμαΐας στή Μεσοποταμία. Τό ὄνομα τῆς πόλης παραδίδεται γιά πρώτη φορά, ὅπως ὀρθά δέχονται οἱ ἐκδότες τῆς ἐπιγραφῆς, στή γραμμένη στή συριακά Ἑδεσσηνή Χρονογραφία (6. αἰ. μ.Χ.). Ἐκεῖ λέγεται ὅτι ὁ Καῖσαρ Κωνσταντίος ἔκτισε τήν πόλη στό μέρος ὅπου παλαιότερα ὑπῆρχε ἡ Ἀντωνινούπολη (μετέπειτα Μαξιμιανούπολη).³ Ἀπό τό χρονικό τοῦ Μαλάλα μαθαίνουμε μάλιστα ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦ Κωνσταντίου ὀφειλόταν στό ὅτι ἡ πόλη εἶχε καταστραφεῖ ἀπό σεισμό καί ὅτι μετά τήν ἀνοικοδόμησή της μετονομάσθηκε πρὸς τιμὴ τοῦ ἀπὸ Μαξιμιανούπολη σέ Κωνσταντίνα.⁴ Στή θέση τῆς Τέλας (πλήρης ὀνομασία Tella de Mauzelat ἢ Tell Mauzan) βρίσκεται σήμερα ἡ πόλη Viranşehir. Λαμβάνοντας ὑπόψη τὴ μαρτυρία τῆς Ἑδεσσηνῆς Χρονογραφίας οἱ ἐκδότες τῆς ἐπιγραφῆς πιστεύουν ὅτι αὐτὴ συνιστᾷ τὴν πρωϊμότερη μαρτυρία πού διαθέτουμε γιὰ τήν πόλη.

Καί ἂν ἀκόμη μετέγραφε κανεὶς τὸν τελευταῖο στίχο τῆς ἐπιγραφῆς μέ τὸν τρόπο πού θέλουν οἱ ἐκδότες τῆς (βλ. ὁμως παρακάτω σ. 177) ἡ παραπάνω ἐρμηνεία δέν μπορεῖ νά εὐσταθεῖ, ἐπειδὴ στηρίζεται σέ δύο ἐσφαλμένες προϋποθέσεις: α) ὅτι ἡ Tella ἀνῆκε στήν Ἑλυμαΐα τῆς νότιας Μεσοποταμίας καί β) ὅτι τό ἐθνικὸ ὄνομα τῆς περιοχῆς εἶναι Ἑλημιώτης. Ὄρθο εἶναι ἀντίθετα ὅτι: ἡ πόλη βρισκόταν στή βόρεια Μεσοποταμία καί ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλυμαΐας ὀνομάζονταν Ἑλυμαῖοι, ὅπως ρητὰ ἀναφέρει στὰ «Ἐθνικά» τοῦ ὁ Στέφανος Βυζάντιος.⁵

Μιά πειστικότερη ἐρμηνεία γιὰ τὴν καταγωγή τοῦ νεκροῦ προκύπτει ἀντίθετα, ἂν συνδεθεῖ τό δεύτερο ἐθνικὸ τοῦ Ἑλημιώτης μέ τὴν Ἑλεμιωτίδα τῆς Μακεδονίας, πράγμα πού εἶναι, νομίζω, καί τό φυσικότερο, ἐφόσον παρὰ ἄλλα αὐτοπροσδιορίζεται ὡς Μακεδών. Τό ὄνομα αὐτό —μαζὶ μέ τίς δύο ἄλλες παραλλαγές τοῦ Ἑλημιώτης καί Ἑλεμιώτης (λατινικά Elemiota)— παρα-

3. Βλ. L. v. Halier, *Untersuchungen über die Edessenische Chronik*, Leipzig 1892 (*Texte u. Untersuchungen* IX, 1), 97 ὅπου δημοσιεύεται γερμανικὴ μετάφραση τοῦ χρονικοῦ πρβλ. A. H. M. Jones, *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Oxford 1970², 221 καί 444 σημ. 11. Στό χρονικὸ ἀναφέρεται ἡ ὀνομασία Ἀντίπολη ἀλλὰ ἡ ὀρθὴ ὀνομασία Antoninopolis (Ἀντωνινούπολη) προκύπτει ἀπὸ τό χωρίο τοῦ Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου XVIII, 9, 1 πρβλ. A. H. M. Jones, ὁ.π., καί P. de Jonge, *Philological and Historical Commentary on Ammianus Marcellinus XVIII*, Groningen 1980, 280, ὅπου διατυπώνεται ἡ ὑπόθεση ὅτι τό ὄνομα θά πρέπει νά ἀποδοθεῖ σὺν Καρακάλλα καί χρονολογεῖται ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς πόλης μετὰ τῶν ἐτῶν 333-337 μ.Χ. Ἡ ὀνομασία Μαξιμιανούπολις παραδίδεται ἀπὸ τό χρονικὸ τοῦ Μαλάλα (βλ. ἐπόμενη σημείωσις).

4. Βλ. Μαλάλας (ἐκδ. Bonn), 323 πρβλ. A. H. M. Jones (σημ. 3), 222 καί σημ. 12.

5. Βλ. Ἐθνικά, 269 Ἑλυμαῖα, χώρα Ἀσσυρίων πρὸς τὴ Περσικῇ, τῆς Σουσίδος ἐγγύς, οἱ οἰκοῦντες Ἑλυμαῖοι· γιὰ τὴ θέση καί τὰ ὄρια τῆς Ἑλυμαΐας βλ. Weissbach, RE V (1905), s.v. Elymais, στ. 2458 κέξ.

δίδεται, άλλωστε, τόσο σέ γραμματειακές όσο και σέ επιγραφικές πηγές, προκειμένου νά δηλωθεῖ εἴτε ὁ κάτοικος τοῦ ἔθνους τῶν Ἑλιμιωτῶν εἴτε ὁ πολίτης τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑλιμιωτῶν, πού ἰδρύθηκε στήν περιοχὴ αὐτὴ μετὰ τὴν κατάκτηση τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους.⁶ Ἡ παρούσα ἐπιγραφή ἀποτελεῖ μάλιστα τὴν πρωιμότερη μαρτυρία γιὰ τὴν γραφὴν *Ἑλημιώτης*, ἡ ὁποία μᾶς ἦταν ὡς τώρα γνωστὴ ἀπὸ τρεῖς ἐπιγραφές τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς, δηλ. δύο ἐνεπίγραφα βάθρα ἰσάριθμων ἀνδριάντων πού ἀνήγειρε τὸ κοινὸ πρὸς τιμὴ τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Πίου καὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου ἀντίστοιχα καὶ μία ἀπελευθερωτικὴ πράξις τοῦ 216 μ.Χ. ἀπὸ τὴ Λευκὸπέτρα.⁷

Ἡ χρῆση τοῦ δευτέρου ἐθνικοῦ, δηλ. τοῦ *Ἑλημιώτης*, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν ἐνσωμάτωση τῆς Ἑλίμιας στὸ βασίλειο τῶν Μακεδόνων ἐπὶ Φιλίππου τοῦ ΙΙ, ἂν καὶ σπάνια, δέν εἶναι χωρὶς παράλληλα. Μαρτυρεῖται, ἐξ ὧν γνωρίζω, μία ἀκόμη φορὰ σέ ψήφισμα τοῦ 222 π.Χ. πρὸς τιμὴν κάποιου Φιλάρχου, γιοῦ τοῦ Ἑλλανίωνος Μακεδόνο· *Ἑ[λ]ειμιώτ[ου]* ἐκ Πυθείου (τῆς θεσσαλικῆς Περραιβίας), μὲ τὸ ὁποῖο ἡ πόλη τῶν Δελφῶν τοῦ ἀπονέμει διάφορα προξενικά προνόμια.⁸ Ὅπως ἔχει παρατηρηθεῖ μὲ ἀφορμὴ τὴν περίπτωση αὐτῇ, ἡ χρῆση τοῦ δικαιολογεῖται ἀπὸ τὸ ὅτι οἱ Ἑλιμιῶτες διατήρησαν ζωντανὸ ἐπὶ μακρὸ χρονικὸ διάστημα μετὰ τὴν ἐνσωμάτωσή τους στὸ μακεδονικὸ βασίλειο τὸ τοπικὸ τους συναίσθημα.⁹ Στὴ διατήρησή του φαίνεται ὅτι συνέβαλε καὶ τὸ γεγονός ὅτι μετὰ τὴν ἐνσωμάτωσή της στὸ μακεδονικὸ κράτος ἡ Ἑλίμια ὑφίσταται ὡς ξεχωριστὴ διοικητικὴ περιφέρεια. Τοῦτο προκύπτει π.χ. ἀπὸ τὸ ὅτι οἱ ἄνδρες τῆς κατατάσσονταν σέ ἀμιγεῖς μονάδες (τάξεις) τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ μὲ βάση τὴ γεωγραφικὴ ἀρχὴ στρατολόγησης, πού ἐφαρμόζαν οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς ὡς καὶ τοὺς τελευταίους Ἀντιγονίδες.¹⁰

6. Τίς σχετικὲς μαρτυρίες συγκεντρώνει τελευταία ἡ F. Papazoglou, *Les Villes de Macédoine à l'époque romaine*, Paris 1988, 245 ff. καὶ ἰδιαίτερα σημ. I.

7. Βλ. Α. Ριζάκης - Ἰ. Τουράτσογλου, *Ἐπιγραφές Ἀνω Μακεδονίας*, Ἀθήνα 1985, τόμ. Α', 35 (*Ἀὐτοκράτορα Καίσαρα Τίτον Αἴλιον Ἀδριανὸν Ἀντωνεῖνον Σεβαστὸν* [Ἑ]ὐσεβῇ Ἑλημιωτῶν τὸ κοινόν...), 36 (*Ἀὐτοκράτορα Καίσαρα Μ. Αὐρηλίῳ* [ον] Ἀντωνεῖνον Ἑλ[η]μιωτῶν τὸ κοινόν) καὶ Φ. Πέτσας, «Οἱ Χρονολογημένες Ἐπιγραφές ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς Μητρὸς Θεῶν Αὐτόχthonος στὴ Λευκὸπέτρα», *Πρακτικὰ τοῦ Ἡ' Συνεδρίου Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς ἐπιγραφικῆς*, Ἀθήνα 1984, τόμ. Α', 304 (*Ἀὐρήλιος Λυσίμαχος καὶ Αὐρηλία Νικόπολις οἰκοῦντες ῥεγεῶνι Ἑλημιωτῶν, κόμη Δουρέοις...*) τοῦ 216 μ.Χ.

8. Βλ. *FD III 4*, 417 III (P. Perdrizet, *BCH* 21, 1897, 111 ἀρ. I) πρβλ. K. Ziegler, *RE* XXIV 1, 1963, s.v. Pythion, (1963), στ. 562, ἀρ. 6 καὶ F. Papazoglou (σημ. 6), 247 πού ἐπισημαίνουν ὁρθά ὅτι τὸ ψήφισμα ἐπιβεβαιώνει τὴν κατάληψη τῆς πόλης ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες.

9. Τὴν ἀποψη αὐτὴ ἐκφράζουν ἤδη οἱ Δ. Κανατσούλης, «Τὸ Κοινόν τῶν Ἑλιμιωτῶν», *Ἀρχαία Μακεδονία* II, Θεσσαλονίκη 1977, 132 καὶ F. Papazoglou (σημ. 6), 247.

10. Διόδωρος 17,57,2 (*τὴν Ἑλημιώτιν στρατιάν*) πρβλ. H. Berve, *Das Alexander-*

Ἀξιοπρόσεκτη εἶναι ἐπίσης ἡ παράλληλη χρήση τοῦ ἐθνικοῦ *Μακεδῶν*, μέ τό ὅποιο αὐτοπροσδιορίζεται ὁ νεκρός καί ἡ ὁποία ἀπαντᾷ καί σέ ἄλλες περιπτώσεις, ὅπως λ.χ. τοῦ Φιλάρχου τοῦ γιοῦ τοῦ Ἑλλανίνωνος ἀπό τό Πύθειο πού προαναφέραμε.¹¹ Τό γεγονός ὅτι οἱ Μακεδόνες δέν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νά τό χρησιμοποιοῦν ὡς στοιχεῖο τῆς ταυτότητάς τους δείχνει, ὅπως παρατηρήθηκε ἤδη δικαιολογημένα, ὅτι ἡ χρήση του στις σχετικές (ἐπιγραφικές) μαρτυρίες εἶναι σκόπιμη.¹² Στήν περίπτωσή μας εἶναι δύσκολο νά διατυπωθεῖ ὁποιαδήποτε ἐρμηνεία, ἐπειδή μεταξύ τῶν ἄλλων δέν μῆς εἶναι γνωστή ἡ ιδιότητα τοῦ νεκροῦ. Ἄν πάντως πρόκειται γιά κάποιον στρατιώτη (βλ. παρακάτω), δέν αποκλείεται μέ τόν τρόπο αὐτό ὁ νεκρός νά ἤθελε νά προβάλει τό ἐθνικό του ὡς στοιχεῖο περηφάνειας καί συνάμα κοινωνικῆς ὑπεροχῆς ἔναντι κάποιων συστρατιωτῶν του ἀνατολικῆς καταγωγῆς. Τό παράδειγμα ἀνώτερων ἀξιωματῶν τῶν ἐλληνιστικῶν κρατῶν, ἰδιαίτερα τῶν Σελευκιδῶν ἢ τῶν Λαγιδῶν, πού χρησιμοποιοῦσαν κατά τόν 3. αἰ. π.Χ. συνειδητά τό ἐθνικό Μακεδῶν, γιά νά διαφοροποιηθοῦν ἀπό τοὺς «κατώτερους» Ἀνατολίτες,¹³ εἶναι φυσικό νά ἐπηρεάζε καί τά ἀπλά μέλη τοῦ στρατοῦ τους πού συνέβαινε νά ἔχουν μακεδονική καταγωγή.

Ἀπό τά παραπάνω καθίσταται σαφές ὅτι ἡ γενέτειρα τοῦ Φιλίππου ὑπῆρξε μία πόλη τῆς Ἑλιμιώτιδος γιά τήν ὁποία ἡ νέα ἐπιγραφή εἶναι ἡ πρώτη καί μοναδική μαρτυρία πού διαθέτουμε. Τό νέο εὑρημα ἔχει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιά ἓνα ἀκόμη λόγο, ἐπειδή δηλ. στό κείμενο αὐτῆ ἀναφέρεται ὡς πόλις: ὅσο εἶμαι σέ θέση νά γνωρίζω πρόκειται γιά τή δεύτερη μετά τήν Αἰανή πόλη τοῦ ἔθνους τῶν Ἑλιμιωτῶν γιά τήν ὁποία ἔχουμε ρητή καί ἀδιαμφισβήτητη μαρτυρία.¹⁴ Μέ βάση τό νέο αὐτό δεδομένο καί τή χρονολόγηση τῆς

reich auf prosopographischer Grundlage, München 1926, 114· γιά τή διατήρηση τῆς γεωγραφικῆς ἀρχῆς στρατολόγησης στά χρόνια τῶν Ἀντιγονιδῶν (εἰδικότερα ἐπὶ Φιλίππου Ε΄) βλ. π.χ. Πολύβιος, V 97.

11. Βλ. ἐπίσης IG VII 1, 356 στ. 2-3 (Ἀγάθων Βουτᾶ Δευρόπιος Μακεδῶν, πρόξενος Ὠρωποῦ, τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 3. αἰ. π.Χ.) καί Syll.³ 267 H στ. 3-5 (...ιος Κλείτου Μακεδῶν ἐξ Ὀρεστίδος, πρόξενος Δελφῶν, τοῦ τέλους τοῦ 4. αἰ. π.Χ.).

12. Βλ. σχετικά I. Κ. Ξυδόπουλος, *Κοινωνικές καί πολιτιστικές σχέσεις μεταξύ Μακεδόνων καί νοτίων Ἑλλήνων, Συμβολή στήν ἐρευνα τῆς γραμματειακῆς καί ἐπιγραφικῆς παραδόσεως γιά τήν Ἀρχαία Μακεδονία*, ἀδημ. Διδ. Διατριβή, Θεσσαλονίκη 1994, 148-149, ὅπου συνάγεται τό παραπάνω συμπέρασμα ἀπό ἓνα δείγμα 315 Μακεδόνων πού δροῦν ἐκτός Μακεδονίας.

13. Βλ. ἤδη W. Tarn, «The battle of Andros and Cos», *JHS* 29, 1909, 269 καί M. Holleaux, *Études d'épigraphie et d'histoire grecque*, Paris 1968, τόμ. III, 359-60.

14. Βλ. Α. Ριζάκης - Ι. Τουράτσογλου (σημ. 7), 15 (...καί τῇ πόλει Ἑανῇ) καί Στέφανος Βυζάντιος s.v. *Αἰανή* (*Αἰανή πόλις Μακεδονίας*...). Οἱ σχετικές μέ τήν Ἑλιμία καί τοὺς ἄλλους οἰκισμοὺς τῆς Ἑλιμιώτιδος γραμματειακές καί ἐπιγραφικές μαρτυρίες παρουσιάζονται καί σχολιάζονται ἐξαντλητικά ἀπὸ τόν N. G. L. Hammond, *A Hi-*

ἐπιγραφῆς στὸν 3. αἰ. π.Χ. μπορούμε ἐπίσης νά θεωρήσουμε τουλάχιστον γιὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ πρόωρη τὴν ἄποψη πού διατυπώθηκε τελευταία, ὅτι δηλ. τὸ ἔθνος τῶν Ἑλιμιωτῶν ἀποτελοῦνταν ἀπὸ κῶμες καὶ ὅτι διέθετε ἓνα μόνο ἀστικό κέντρο, δηλ. τὴν Αἰανή, πού ἦταν παράλληλα τὸ πολιτικό κέντρο του.¹⁵ Νεότερα ἐπιγραφικά ἀλλὰ καὶ ἀρχαιολογικά δεδομένα πιθανόν νά δείξουν ὅτι ἡ ἄποψη αὐτὴ πρέπει νά τροποποιηθεῖ ἀκόμη περισσότερο ἰδιαίτερα γιὰ τὶς ὕστερες ἐποχές.

Ἐνα ἄλλο ἐρώτημα πού θέτει ἡ προτεινόμενη ἐδῶ ἐρμηνεία σέ σχέση μέ τὴν ἐρμηνεία τῶν ἐκδοτῶν τῆς νέας ἐπιγραφῆς εἶναι, ἂν τὸ ὄνομα τῆς νέας μακεδονικῆς πόλης μπορεῖ νά μᾶς ὁδηγήσει σέ ὁποιαδήποτε συσχέτιση μέ τὴν πόλη τῆς βόρειας Μεσοποταμίας, πού ἡ Ἑδεσσηνὴ Χρονογραφία ἀλλὰ καὶ ἄλλες πηγές τῆς πρωτοβυζαντινῆς περιόδου γραμμένες στὰ συριακά τὴν ὀνομάζουν Tella.¹⁶ Μὲ τὰ δεδομένα πού ἔχουμε θά ἦταν παρακινδυνευμένο νά προτείνουμε ὁποιαδήποτε συσχέτιση, ἀκόμη καὶ ἂν δεχόμασταν ὅτι πράγματι τὸ ὄνομα τῆς μακεδονικῆς πόλης ὑπῆρξε Τέλα, υἱοθετώντας, ὅπως καὶ οἱ ἐκδότες, γιὰ τὸν τελευταῖο στίχο τὴν ἀνάγνωση ἐκ πόλεως δὲ Τέλα<ς>. Καὶ τοῦτο γιατί α) στὴν περίπτωση αὐτὴ τίποτε δὲν θά ἀπέκλειε ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ μίαν ἀπλὴ ἡχητικὴ σύμπτωση μέ τὴ χρησιμοποιούμενη ὡς πρῶτο συνθετικὸ πολλῶν τοπωνυμίων τῆς Μεσοποταμίας, τῆς Συρίας, τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς βόρειας Αἰγύπτου σημιτικῆς προέλευσης λέξι Tel(l) ἢ Tel(l)a, πού σημαίνει λόφος ἢ ὕψωμα¹⁷ καὶ β) γιατί μέ τὰ διαθέσιμα τουλάχιστον στοιχεῖα, δὲν

story of Macedonia, Oxford 1972, τόμ. I, 116-123 καὶ τελευταία ἀπὸ τὴν F. Papazoglou (σημ. 6), 245-55, ἡ ὁποία κλίνει ὑπὲρ τῆς ἄποψης ὅτι στὴν περιοχὴ ὑπῆρξε πόλη μέ τὸ ὄνομα Ἑλίμια.

15. Βλ. M. B. Hatzopoulos, «Épigraphie et villages en Grèce du Nord, *Ethnos, Polis et Kome en Macédoine*», *Epigrafia et Antichità* 12 (*L'Epigrafia dell Villaggio*), Faenza 1992, 153 κεξ., ἰδιαίτερα 160 καὶ 170-1· πρβλ. τοῦ ἴδιου, «Χώρα καὶ Κῶμες τῆς Βέροιας», στὸν *Τιμητικὸ τόμο Δ. Λαζαρίδη, Πόλις καὶ Χώρα*, Θεσσαλονίκη 1990, 61. Ἡ F. Papazoglou, «Sur les koina régionaux de la haute Macédoine», *ZA* 9, 1959, 167 κεξ. δὲν ἀποκλείει τὴν ὑπαρξὴ καὶ ἄλλων πόλεων στὴν Ἑλίμια τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐποχὴ.

16. Τὸ ὄνομα μαρτυρεῖται π.χ. στὸ Χρονικὸ τοῦ Ὡσέ Στυλίου βλ. W. Wright, *The Chronicle of Joshua the Stylite*, Cambridge 1882, 27, 40, 65 καὶ 70 πού γράφτηκε τὸ 507 μ.Χ. καὶ στὴ συριακὴ μετάφραση τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τοῦ ἐπισκόπου Μυτιλήνης Ζαχαρία τοῦ ρήτορα (6. αἰ. μ.Χ.)· βλ. Ahrens - Krüger, «Zacharias le Rhéteur», *Histoire ecclésiastique*, PG t. 85, VII 4, 113 καὶ 224.

17. Γιὰ τὴ σημασία τῆς λέξης βλ. M. M. J. Al-Fairouzabadi, *Al-qamus al-muhit*, Κάιρο 1952, τόμ. 3, 351. Τὸ ἑλληνικὸ τοπωνύμιον Τέλα θά μπορούσε πάντως νά συσχετισθεῖ μέ τὴν Ἰνδοευρωπαϊκὴ ρίζα *tela- πού σημαίνει «ἐνθόνω, μεταφέρω, ζυγίζω, ὑπομένω» καὶ ἀπαντᾷ σέ μίαν μεγάλη οἰκογένεια λέξεων τῆς ἑλληνικῆς βλ. P. Chantaine, *Dictionnaire Étymologique de la langue grecques*, Paris 1968, s.v. ταλάσσαι 1089. Στὰ λατινικά ἡ λέξι tela χρησιμοποιεῖται ὡς προσηγορικὸ ὄνομα μέ τὶς σημασίες: ἀργαλειός, ἱστός (ἀράχνης), ὕφαντό καὶ στημόνι βλ. OLD s.v. Τὸ ὄνομα Tela φέρει πόλη

τεκμηριώνεται μακεδονικός αποικισμός κατά την ελληνιστική εποχή στην κεντρική βόρεια Μεσοποταμία, όπου τοποθετείται ή Tella, σέ αντίθεση με τις γειτονικές περιοχές, όπου μαρτυρούνται οι γνωστές παραευφράτιες μακεδονικές αποικίες Έδεσσα, Εύρωπος, Άνθεμουσία, Ίχναι κ.λ.π.¹⁸ Φυσικά τό ἐρώτημα καί ὁ σχετικός προβληματισμός πού ἐτέθη ἀπό τοὺς ἐκδότες θά ἔπανε νά ὑφίστατο, ἂν υἱοθετούσαμε μία ἀπό τίς δύο ἄλλες θεωρητικά δυνατές ἀναγνώσεις τοῦ τελευταίου στίχου τῆς ἐπιγραφῆς, δηλ. α) ἐκ πόλεως δ' Ἑτέλα<ς> ἢ β) ἐκ πόλεως Δετέλα<ς>. Ἡ τελευταία ἀνάγνωση θά παρουσίαζε μάλιστα τό πλεονέκτημα ὅτι ἔτσι θά ἀποφευγόταν ἡ ἐπανάληψη τοῦ συνδέσμου δέ.¹⁹ Μὲ τὴν παροῦσα κατάσταση εἶναι πάντως προτιμότερο τό πρόβλημα τῆς ὀνομασίας τῆς νέας πόλης τῆς Ἑλίμιας νά παραμείνει ἀνοικτό, ἔως ὅτου νέα ἐπιγραφικά δεδομένα δώσουν τὴν ὀριστική λύση.

Οἱ ἰδιαιτερές συνθήκες πού συνδέονται μὲ τίς τελευταῖες στιγμὲς τοῦ νεκροῦ τῆς νέας ἐπιγραφῆς δὲν προκύπτουν ἄμεσα ἀπὸ τό κείμενό της. Τό γεγονός πάντως ὅτι πεθαίνει μακριά ἀπὸ τὴν πατρίδα του χωρὶς νά ἀναφέρονται στὴν ἐπιγραφή ἄλλα συγγενικά του πρόσωπα, ἐκτός ἀπὸ τὸν πατέρα καί τὴ μητέρα του, ἐπιτρέπει νά ὑποθέσουμε ὅτι ὁ Φίλιππος ὑπῆρξε μᾶλλον στρατιώτης κάποιας στρατιωτικῆς μονάδας ἢ ὁποία ἔδρασε στὴν περιοχή, ἄγνωστο φυσικά πότε καί κάτω ἀπὸ ποιές συνθήκες, ὅπως ἔχουν ἤδη ὑπο-

---

πού κεῖται μεταξύ τῶν πόλεων Pallentia καί Intercatia στὴν Ἰσπανία βλ. σχετικά RE V A 1 (1934), s.v. Tela 2, στ. 185.

18. Μακεδονικό ἀποικισμό στὴν περιοχή ἀποκλείει ὁ L. Dilemann, *Haute Mésopotamie orientale et pays adjacents*, Paris 1962, 100-1 πού δέχεται «seulement une transformation intérieure des principales villes». Τὴν ἀποψη τοῦ Markwart, *Südarmenien* 427 καί 428 (πού γνωρίζω μόνο μέσω τοῦ προαναφερθέντος ἔργου τοῦ L. Dilemann, ἐπειδὴ ἡ μελέτη του δὲν μοῦ ἦταν προσιτή) ὅτι ἡ πόλη Polytelia πού ἀναφέρει ὁ Πλίνιος, Hist. Naturalis 6, 30, 118 (...mox in campestribus oppida Diospege, Polytelia, Stratonicea, Anthemus. In vicina Euphratis, Nicephorion...) ταυτίζεται μὲ τὴν Tella, ἀμφισβητεῖ ὁ L. Dilemann, ὅ.π., ὁ ὁποῖος πιστεύει ὅτι τό παραπάνω χωρίο τοῦ Πλίνιου εἶναι τόσο χαλαρά συντεταγμένο, πού ἀφήνει ἀνοικτό τό ἐνδεχόμενο οἱ τρεῖς πρώτες πόλεις νά ἀνήκουν στοῦ τμήμα τῆς ἀνατολικῆς Ἀσσυρίας, ὅπως οἱ πόλεις πού ἀναφέρει ὁ συγγραφέας προηγουμένως, καί ὄχι στὴν κεντρική βόρεια Μεσοποταμία, όπου δηλ. βρίσκεται ἡ Tella. Ἀνάλογες ἐπιφυλάξεις γιὰ τό ἂν οἱ τρεῖς πόλεις τοῦ χωρίου αὐτοῦ ἀνήκουν στὴν περιοχή εἶχε ἐκφράσει ἤδη ὁ V. Tcherikover, *Die hellenistischen Städtegründungen von Alexander dem Grossen bis auf die Römerzeit*, Leipzig 1927 (*Philologus*, Suppl. XIX, I), 85.

19. Εἶναι γεγονός ὅτι ὁ χαρακτὴς τῆς ἐπιγραφῆς ἀφίνει μεταξύ τῶν συλλαβῶν δέ καί τε μικρὸ κενό, ἀλλὰ, κατὰ τὴ γνώμη μου, τοῦτο δὲν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὡς ἀσφαλὴς ἐνδειξη χωρισμοῦ λέξεων, ἐφόσον τό ἴδιο συμβαίνει καί μεταξύ τῶν ἐπομένων συλλαβῶν τῆς ὀνομασίας τῆς πόλης. Ὁ τρόπος χάραξης τῆς ἐπιγραφῆς καί ἰδιαιτέρα τοῦ τελευταίου στίχου θά μπορούσε ἀναμφίβολα νά χαρακτηρισθεῖ ὡς ἀφρόντιστος.

θέσει οι εκδότες της νέας επιγραφής.²⁰

Σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ ὀνόματα τῶν γονέων του, ἂν ἐξαιρέσει κανεῖς τὰ συν-
ήθη μεταξύ Μακεδόνων (καί ὄχι μόνο) ὀνόματα Φίλιππος καί Ἀντιγόνη,²¹
ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τό πατρωνυμικό Σωρίας τό ὅποιο, ὅσο γνωρίζω, δέν
παραδίδεται μεταξύ τῶν ὀνομάτων πού φέρουν Μακεδόνες καί γιά τό ὅποιο
δέν μπόρεσα νά ἐντοπίσω κάποιο παράλληλο. Τό ὄνομα πρέπει νά εἶναι
ὡστόσο ἑλληνικό, ἂν λάβει κανεῖς ὑπόψη του τή ρίζα σωρ- πού ὑπόκειται σέ
αὐτό καί τήν ὁποία συναντοῦμε π.χ. στά μαρτυρημένα ὀνόματα Σωρίστρατος
καί Σῶρος.²²

2. Μία νέα ἐπιγραφική μαρτυρία γιά τόν Ἀρχιερέα τοῦ Κοινοῦ τῶν Μακεδόνων Τ. Κλαῦδιο Πειερίωνα

Μία ἀπό τίς σημαντικότερες οἰκογένειες πού ἔζησαν κατά τήν αὐτο-
κρατορική ἐποχή στή Βέροια ὑπῆρξε ἀναμφίβολα ἐκείνη τῶν Τ. Κλαυδίων
Πειερίωνων. Τά μέλη της καί ἡ δράση τους μᾶς εἶναι γνωστά ἀπό μία σειρά
(κυρίως τιμητικῶν) ἐπιγραφῶν πού στό σύνολό τους παραμένουν ἀχρονο-
λόγητες.²³ Ἐξαιρεση ἀποτελεῖ ἕνα ἀνάθημα τοῦ 105-6 μ.Χ. ἀπό τό γειτονικό
Ἀρσένι τῆς Σκῦδρας κάποιων Κλαυδίων Ζήνωνος καί Δαρδάνου ἀπελευθέ-
ρων τοῦ Κλαυδίου Πειερίωνος.²⁴ Στήν ἐπιγραφή αὐτή δέν ἀναφέρονται στοι-
χεῖα ἀπό τὰ ὅποια νά προκύπτει σαφῶς ἡ σχέση τοῦ τιμώμενου Κλαυδίου
Πειερίωνα μέ τὰ γνωστά ἀπό ἄλλες ἐπιγραφές ὁμώνυμα μέλη τῆς οἰκογέ-
νειας καί εἰδικότερα α) μέ τόν Κλαῦδιο Πειερίωνα τόν γιό τῆς Ἀμίας, τῆς
θυγατέρας κάποιου Πειερίωνα,²⁵ ἡ ὁποία φρόντισε μαζί μέ τὰ παιδιά της γιά

20. Ποιά ἀνάγκη ὁδήγησε τόν συντάκτη τοῦ κειμένου νά τονίσει μέ ἔμφαση ὅτι ὁ νεκρός τάφηκε μακριά ἀπό τήν γενέτειρά του (ἀλλοτρίας ἑλαχον χώρας καί οἷα αὐτὸς ἐμαντοῦ...) δέν μοῦ εἶναι σαφές.

21. Γιά τό ὄνομα Φίλιππος βλ. π.χ. Δ. Κανατσούλη, *Μακεδονική Προσωπογραφία*, Θεσσαλονίκη 1955, 158 κεξ.· γιά τό ὄνομα Ἀντιγόνη (συνηθέστερα Ἀντιγόνα) μεταξύ γυναικῶν στή Μακεδονία, βλ. π.χ. Α. Tataki, *Ancient Beroea. Prosopography and Society*, Ἀθήνα 1988 (Μελετήματα 8), ἀρ. 186-9.

22. Βλ. P. M. Fraser - E. Matthews, *LGPNI*, 420 καί W. Page - G. Benseler, *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, Brunswick 1911³, 93 ἀντίστοιχα.

23. Γιά τίς σχετικές μέ τήν οἰκογένεια ἐπιγραφές βλ. Α. Tataki (σημ. 21), ἀρ. 724, 725, 726 καί 692.

24. Βλ. *SEG* 17, 1960, 317 (= Ph. Petsas, «Ἀρτεμῖς Ἀγροτέρα, Γαζωρεῖτις καί Βλουρεῖτις», *BCH* 81, 1957, 389), στ. 5-14.

25. Βλ. Μ. Δήμιτσας, *Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καί ἐν μνημείοις σωζόμενοις*, Ἀθήνα 1896, 62 (Ἀρ. Κατ. Μ. Βέροιας 95). Δυστυχῶς ἡ ἐνδιαφέρουσα αὐτή ἐπιγραφή ἀπό τήν ὁποία θά μπορούσαν ἴσως νά συναχθοῦν βάσιμες προσωπογραφικές συσχετίσεις δέν σώζεται παρὰ μόνο κατά τό ἥμισυ της βλ. J. R. M. Cormack, «Progress Report on the Greek Inscriptions of the Trite Meris for IG X», *Ἀρχαία Μακε-*

τήν ύδροδότηση τῆς πόλης ἀπὸ τὰ δικά της κτήματα (ἐκ τῶν ιδίων) καὶ παράλληλα κατασκεύασε ὑδραγωγεῖο καὶ δεξαμενὴ²⁶ ἢ β) τὸν Τι(βέριο) Κλαύδιο Πειερίωνα, γιὸ τοῦ Τιβερίου Κλαυδίου Πειερίωνα, ἀρχιερέα διὰ βίου τῆς αὐτοκρατορικῆς λατρείας στὸ ἐπαρχιακὸ κοινὸ τῆς Μακεδονίας.²⁷ Ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁμωνύμων μελῶν τῆς οἰκογένειας ποὺ ὀνομάζονταν Τ. Κλαύδιος Πειερίων παραμένει ἄγνωστος.²⁸ Ἡ ἔλλειψη ὁποιουδήποτε διαφοροποιητικοῦ χαρακτηρισμοῦ, ὅπως λ.χ. Πειερίων ὁ νεώτερος, σέ κάποια ἀπὸ τίς ἐπιγραφές στὶς ὁποῖες μαρτυρεῖται τὸ ὄνομα δείχνει, ὥστόσο, ὅτι πρέπει νὰ ἦταν μᾶλλον δύο καὶ ὅτι στὴν ἐπιγραφή τοῦ Ἀρσενίου θὰ μπορούσε νὰ ἀναφέρεται ὁ ἀρχιερεὺς πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκλογή του στὸ ἀξίωμα.

Ὅπως καὶ νὰ ἔχει τὸ πρᾶγμα, στὶς ἐπιγραφές ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ δράση αὐτοῦ τοῦ τελευταίου ὡς ἀρχιερέα τοῦ μακεδονικοῦ Κοινοῦ θὰ πρέπει νὰ προστεθεῖ ἓνα ἐπιγραφικὸ ἀπότμημα ποὺ φυλάσσεται στὸ Μουσεῖο τῆς πόλης.²⁹ Τὸ κείμενο ποὺ φέρει ἔχει ὡς ἑξῆς (βλ. εἰκ. ἀρ. 2):

δονία I 1970, 198, εἰκ. 58 μέ σημαντικές ὥστόσο διαφορές ὡς πρὸς τὴ διάταξη τῶν στίχων ποὺ δίνει ὁ Δήμιτσας. Μία προσεκτικὴ ἐπαναδημοσίευσή της εἶναι ἀπαραίτητη. Ὁ στίχος 3 θὰ πρέπει προφανῶς νὰ ἀναγνωσθεῖ μετὰ τῶν τέκνων Κλαυδίων ..., Πειερίωνος, Ἀμύντου. Ἡ Α. Tataki (σημ. 21), ἀρ. 692 θεωρεῖ ὅτι τὸ ὄνομα γένους τῆς Ἀμίας ἦταν Κλαυδία, συμπέρασμα ὄχι ὑποχρεωτικόν, βλ. ἤδη Δ. Κανατσούλη (σημ. 21), ἀρ. 100. Ἡ Ἀμία θὰ μπορούσε νὰ ἦταν θυγατέρα κάποιου Πειερίωνα καὶ γυναῖκα τοῦ Τι. Κλαυδίου Πειερίωνα I ἀπὸ τὸν ὁποῖο θὰ πῆραν, ὡς συνήθως, τὸ ὄνομά τους τὰ παιδιὰ τους. Στὴν περίπτωση αὐτὴ θὰ ἐπρόκειτο γιὰ τὴν μητέρα τοῦ διὰ βίου ἀρχιερέα Τ. Κλαυδίου Πειερίωνα.

26. Τὸ ἀναφερόμενο στὴν ἐπιγραφή τῆς προηγούμενης σημείωσης κτίσμα ποὺ ὀρίζεται ὡς ἐκτοχεῖον θὰ πρέπει νὰ γίνῃ κατανοητό, σύμφωνα μὲ μιά παρατήρηση τοῦ καθ. P. Chameaux βλ. Α. Β. Panayotou, *La langue des Inscriptions grecques de Macédoine (IVe a.C. - VIIe p.C.)*, ἀδημοσίευτη Διδ. Διατριβὴ Nancy 1990, 340 σημ. 1, ὡς ἐκτοχεῖον, δηλ. πιθανόν ὡς δεξαμενὴ. Γιά μιά ἀνάλογη εὐεργεσία ἀπὸ τὴν Πριήνη βλ. I. Priene, 208 ὅπου μιά στεφανηφόρος ...ἀνέθηκεν παρ' ἐαυτῆς τῇ ἑγδόχῳ τοῦ [Ἰ]θα-τ[ος] καὶ τὰ ἐν τῇ πόλει ὑδραγωγία· βλ. ἀκόμη τὴν ἐπιγραφὴ TAM iii 1, 590 ἀπὸ τὴν Τερμησό, ὅπου ὁ λόγος (στ. 11) γιὰ τὴν ...ἐπάνω ὁδὸν τὴν ἐπὶ τὰ ὑδρεγδοχεῖα.

27. Βλ. SEG 27, 1977, 262 (= I. Τουράτσουλου, «Ἀπὸ τὴν πολιτεία καὶ τὴν κοινωνία τῆς ἀρχαίας Βέροιας», *Ἀρχαία Μακεδονία* II, 1977, 482) πρβλ. BCH 79, 1955, 274.

28. Ἡ Α. Tataki (σημ. 21), ἀρ. 726 δέχεται τὴν ὑπαρξὴ τριῶν προσώπων, ἐνῶ ὁ Τουράτσουλος (προηγ. σημ.), 482, σημ. 3 δύο ταυτίζοντας τὸν Τι. Κλαύδιο Πειερίωνα τῆς ἐπιγραφῆς Δήμιτσας, 62 μέ ἐκεῖνο τῶν ἐπιγραφῶν τῆς προηγούμενης σημείωσης καὶ πιθανόν τῆς ἐπιγραφῆς ἀπὸ τὸ Ἀρσένι.

29. Ἡ ἐπιγραφή φέρει Ἀρ. Καταλόγου Μουσείου Βέροιας 144 (καὶ ὄχι 95, ὅπως ἀναφέρει ἡ Α. Tataki [σημ. 21], ἀρ. 725). Βρέθηκε στὸ χῶρο τοῦ οἰκοπέδου στὸ ὁποῖο βρίσκεται τὸ στρατιωτικὸ νοσοκομεῖο καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο συγκολλημένα μεταξὺ τους τεμάχια. Οἱ διαστάσεις τῆς ἔχουν ὡς ἑξῆς: ὕψος 1,20 μ. πλάτος 0,29-0,33 μ., πᾶχος 0,11-0,13 μ.· τὰ διάστιχα εἶναι 0,025 μ. καὶ τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων 0,050 μ. Τὴν

Τὸν διὰ βίου Ἀρχιερέα τῶν
 Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτην
 [τοῦ κοινοῦ] ὃ Μαχ[εδόν]ων Τι(βέριον) Κλαύδιον

Τό σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς παρουσιάζει ἐντυπωσιακή ὁμοιότητα μέ τό σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς ἐνός ἀνδριάντα τόν ὁποῖο ἀνήγειρε πρὸς τιμὴν τοῦ ἡ Βερεϊκή φυλῆ τῆς πόλης. Τό κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς σύμφωνα μέ τόν ἐκδότη της εἶναι τό παρακάτω:³⁰

Τὸν διὰ βίου Ἀρχιερέα τῶν
 Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτην
 τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων Τι(βέριον) Κλαύδιον
 4 Πειερίωνα Τι(βερίου) Κλαυδίου Πειερίωνος
 υἱὸν καὶ δις γυμνασίαρχον, δόγματι συνέδρων
 Μακεδονίας καὶ πρώτον τῆς ἐπαρχείας
 φυλῆ Βερεϊκή· δι' ἐπιμελητοῦ Γ(αῖου) Μαρίου Δομιτίου
 καὶ γραμματέως Λ(οικίου) Νασιδιηνοῦ Οὐάλεντος.

Ὅμοια εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ διαμόρφωση τῶν δύο μνημείων πού φέρουν πλαίσιο μέ κυμάτιο καὶ εἶναι γραμμένα σέ βεβαθυμένο πεδίο.

Ἀποφασιστικότερα ἐπιχειρήματα πού συναινοῦν γιὰ τὴν ἀπόδοση τῆς σχολιαζόμενης ἐδῶ ἐπιγραφῆς στὸν γνωστό ἀρχιερέα Τι(βέριον) Κλαύδιο Πειερίωνα εἶναι ἀσφαλῶς τὰ ὀνόματα (*praenomen* καὶ *nomen gentis*) τοῦ τιμωμένου, κυρίως ὁμοιω τὸ ἄξιμά του. Τό τελευταῖο ἐπιχείρημα ἐνισχύεται σημαντικά, ἂν δεχθεῖ κανεῖς ὅτι τό ἄξιωμα τοῦ διὰ βίου Ἀρχιερέα τοῦ μακεδονικοῦ Κοινοῦ ἀναλαμβάνεται ἐξαιρετικά σπάνια, ἀποψη πού συναρτᾶται μέ τόν τρόπο πού πρέπει νά κατανοήσουμε τὴν ἔκφραση διὰ βίου. Γιὰ τοὺς

ταύτιση τοῦ ἀναφερόμενου στὴν ἐπιγραφὴ προσώπου μέ τόν διὰ βίου ἀρχιερέα τοῦ Κοινοῦ εἶχε πιθανολογήσει ὁ Δ. Κανατσούλης (σημ. 21), ἀρ. 708 καὶ 709 πρβλ. Tataki, δ.π., χωρὶς ὁμοιω ὁποιαδήποτε ἐπιχειρηματολογία. Τὴν φιλὴ Β. Ἀλαμανή-Σουρῆ εὐχαριστῶ γιὰ τὴν ἄδεια δημοσίευσης τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τὴν φωτογραφία τῆς πέτρας.

30. Βλ. Ἰ. Τουράτσογλου (σημ. 27), 482. Τὴ στίξη καὶ ἐρμηνεία πού δίνει ὁ τελευταῖος στὸν στίχο 5 τῆς παραπάνω ἐπιγραφῆς ἀμφισβητοῦν τελευταῖα οἱ Ph. Gauthier - M. B. Hatzopoulos, *La loi gymnasiarchique de Beroea*, Athènes 1993 (*Μελετήματα* 16), 147-8, κατὰ τὴ γνώμη μου χωρὶς πειστικὰ ἐπιχειρήματα βλ. P. M. Nigdelis, «Oberpriester und Gymnasiarchen im Provinziallandtag Makedoniens: eine neue Ehreninschrift aus Beroia», *Klio* 77 (1995) (ὡς δημοσίευση). Ἄν ἐξαιρέσει κανεῖς τίς ἀσυνέπειες τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐπιγραφῆς τῆς Βερεϊκῆς φυλῆς ὡς πρὸς τὴν ἀπόδοση ὀρισμένων γραμμάτων, ὅπως π.χ. τοῦ Α καὶ τοῦ Ο, κατὰ τὰ λοιπὰ τό σχῆμα τῶν γραμμάτων τῶν δύο κειμένων εἶναι τό ἴδιο. Ἀξιόπρόσεκτη ἀπὸ παλαιογραφικὴ ἀποψη εἶναι ἐπίσης ἡ ὁμοιόμορφη ἀπόδοση τοῦ ὀνόματος τοῦ τιμώμενου μέ τό Ν ἐγγεγραμμένο στό Ο. Γιὰ τίς φυλές τῆς Βέροιας βλ. Ἰ. Τουράτσογλου (σημ. 27), 483 κεξ. καὶ N. F. Jones, *Public Organization in Ancient Greece. A Documentary Study*, Philadelphia 1987, 268 κεξ.

παλαιότερους ξρευνητές ή έκφραση αὐτή σημαίνει ἀπλῶς ἓνα τιμητικό τίτλο πού φέρουν οἱ διατελέσαντες ἀρχιερεῖς τοῦ Κοινοῦ.³¹ Πρόσφατα ὁ Β. Puech μελετώντας τά δεδομένα τοῦ Κοινοῦ τῆς Ἀχαΐας ὑποστήριξε τήν ἀποψη ὅτι αὐτή ἔχει οὐσιαστικό περιεχόμενο, δηλ. ὅτι δηλώνει ἰσόβια κατοχή τοῦ ἀξιώματος, πράγμα πού δέν ἀποκλείει, ὡστόσο, τή γιά διαφόρους λόγους (π.χ. ὑγείας, ἡλικίας κ.ο.κ.) προσωρινή ἀσκήσή του ἀπό ἄλλους πολῖτες, ὅπως συμβαίνει λ.χ. στήν Ἀθήνα.³² Σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τή Μακεδονία ὁ ἴδιος ὁδηγεῖται στό συμπέρασμα αὐτό ἀπό τή φράση ...καί διαδόμασιν παρ' ὄλον τόν τῆς ἀρχαιερωσύνης χρόνον πανδήμοις κατὰ πᾶσαν σύνοδον ὑποδεξάμενον τήν ἐπαρχείαν (δηλ. τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ Κοινοῦ)... τοῦ cursus honoꝛum τοῦ ἄλλου γνωστοῦ διὰ βίου ἀρχιερέα τοῦ Κοινοῦ τῶν Μακεδόνων, τοῦ ἐπίσης Βεροιαίου Κ. Ποπίλλιου Πύθωνα, πού δείχνει ὅτι ὁ Πύθων παρέμεινε στό ἀξίωμα γιά περισσότερα τοῦ ἑνός ἔτη.³³ Κατά τόν Puech μάλιστα θά πρέπει νά δεχθοῦμε ὅτι ὁ γνωστός ἀπό τήν ἐπιγραφή τῆς Βερεϊκῆς φυλῆς Τι-(βέριος) Κλαῦδιος Πειερίων διαδέχθηκε στό ἀξίωμα τόν Ποπίλλιο Πύθωνα τήν ἐποχή τοῦ Τραϊανοῦ.³⁴

Ἄν οἱ παραπάνω παρατηρήσεις εἶναι ὀρθές, τότε τό νέο ἀπότμημα θά πρέπει νά προέρχεται ἀπό ἓνα ἀκόμη βάθρο τιμητικοῦ ἀνδριάντα πού ἔστησε πρὸς τιμή τοῦ Τι(βερίου) Κλαυδίου Πειερίωνα μία ἄγνωστή μας φυλή τῆς Βέροιας γιά τόν ἴδιο μέ τήν Βερεϊκή φυλή λόγο. Ἡ συνήθεια αὐτή εἶναι γνωστή ἀπό τήν ἴδια τή Βέροια, ἀπό ὅπου ὡς τώρα γνωρίζαμε δύο τιμητικές ἐπιγραφές ἀπό ἰσάριθμες προφανῶς φυλές τῆς πόλης πρὸς τιμή τοῦ Κ(όιντου) Ποπίλλιου Πύθωνα, στόν ὁποῖο ἀναφερθήκαμε παραπάνω.³⁵ Ἀπό θεσμική ἀποψη ἄλλωστε προϋποθέτει μία ἐπίσημη διαδικασία σύμφωνα μέ τήν ὁποία οἱ ἐπιμέρους φυλές μίας πόλης ὑλοποιοῦν τήν ἀπόφαση τῶν κύ-

31. Βλ. J. A. O Larsen, «Roman Greece» στό συλλογικό ἔργο T. Frank, *An Economic Survey of Ancient Rome* IV, Baltimore 1938, 447, Δ. Κανατσούλης, «Τό Κοινόν τῶν Μακεδόνων», *Μακεδονικά* 3, 1956, 54.

32. B. Puech, «Grands - prêtres et Helladarches», *REA* 85, 1983, 21-2 μέ τή σχετική βιβλιογραφία.

33. *SEG* 17, 1960, 315 (τιμητική ἐπιγραφή τῆς Πευκαστηκῆς φυλῆς) στ. 19-21, πρβλ. J. Deininger, *Die Provinziallandtage der römischen Kaiserzeit*, München 1965, 95. Κατά τή γνώμη μου ἀνάμεσα στίς φράσεις ἐν τῷ τῆς ἀρχιερωσύνης χρόνῳ (στ. 8-9) καί παρ' ὄλον τόν τῆς ἀρχαιερωσύνης χρόνον τοῦ προαναφερθέντος χωρίου δέν πρέπει νά ὑφίσταται καμία σημασιολογική διαφορά.

34. B. Puech (σημ. 32), 22 σημ. 28.

35. Ἐκτός ἀπό τήν προαναφερθεῖσα στή σημ. 33 ἐπιγραφή πού ἀναθέτει ἡ Πευκαστηκή φυλή βλ. ἀκόμη L. Robert, *Hellenica*, *RPh* 39, 1939, 132, ὅπου δημοσιεύεται ἀπόσπασμα ἐπιγραφῆς μέ τό ἴδιο κείμενο πού προέρχεται προφανῶς ἀπό τό βάθρο ἀνδριάντα τόν ὁποῖο ἀνήγειρε μία ἄλλη (ἄγνωστη) φυλή τῆς πόλης πρὸς τιμήν τοῦ ἐπιφανοῦς πολῖτη.

ριων ὀργάνων της γιά ἀπόδοση ἐξαιρετικῶν τιμῶν σέ ἐπιφανεῖς πολίτες. Ἡ σχετική διαδικασία πιστοποιεῖται ἀπό ἐπιγραφές διαφόρων πόλεων τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου ἰδιαίτερα δέ ἀπό τήν φράση *καί ζῶντα πολλάκις ἡ Σεβαστοπολεϊτῶν πόλις καί τελευτήσαντα ἐτείμησεν τῇ τῶν ἀνδριάντων κατὰ φυλὴν ἀναθέσει* ἐνός ἀπό τοὺς ἐπιθανάτιους ἀνδριάντες ποὺ ἀνήγειραν οἱ κάτοικοι τῆς Σεβαστόπολης τοῦ Πόντου τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀδριανοῦ πρὸς τιμὴ τοῦ συμπολίτη τους Μ. Ἀντώνιου Ρούφου.³⁶ Γιά τοὺς παραπάνω λόγους εἶναι πολὺ πιθανό ὅτι καί τὰ μέλη τῆς νέας, ἄγνωστής μας, φυλῆς τῆς Βέροιας θά πρέπει νά τίμησαν τὸν ἀρχιερέα Τι(βέρι)ο Κλαύδιο Πειερίωνα ἀναγράφοντας στὴν ἐπιγραφὴ τὸ ἴδιο κείμενο ποὺ σώζεται στὸ βάθρο τοῦ ἀνδριάντα ποὺ ἀνήγειρε ἡ Βερεϊκὴ φυλὴ, φυσικά μέ τίς ἀπαραίτητες προσαρμογές ὡς πρὸς τὰ ὀνόματα τῆς φυλῆς καί τῶν ἀξιωματούχων της.

Μέ βάση τὰ παραπάνω τὸ κείμενο τῆς νέας ἐπιγραφῆς θά πρέπει νά συμπληρωθεῖ ὡς ἀκολούθως:

Τὸν διὰ βίου Ἀρχιερέα τῶν
Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτην
[τοῦ κοινο]ῦ Μαχ[εδόν]ων Τι(βέρι)ον Κλαύδιον
4 [Πειερίωνα Τι(βερίου) Κλαυδίου Πειερίωνος
υἱὸν καὶ δῖς γυμνασίαρχον, δόγματι συνέδρων
Μακεδονίας καὶ πρῶτον τῆς ἐπαρχείας
φυλὴ .....]

3. Ἕνα ἀποσπασματικό ψήφισμα ἀπὸ τὴν Εὐρωπὸ

Ἀντίθετα πρὸς τὴν πόλιν τῆς Βέροιας καὶ γενικά τὴν περιοχὴ τῆς Βοτταϊαίας οἱ ἐπιγραφές τῆς περιοχῆς τῆς Ἀμφαξιτίδος εἶναι ἐξαιρετικά λίγες καὶ στὴν πλειονότητά τους ἐπιτάφιος. Μέ τὴν ἔννοια αὐτὴ ἡ εὕρεση νέων ἐπιγραφῶν ἀποτελεῖ τὴ μόνη ἐλπίδα νά ἐμπλουτισθοῦν οἱ οὕτως ἢ ἄλλως πενιχρότατες γνώσεις μας γύρω ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν πόλεων της. Πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ συμβάλλει ἓνα μικρὸ ἐπιγραφικὸ ἀπότμημα ποὺ βρέθηκε μαζί μέ ἄλλες ἀρχαιοτάτες στὴν ἀκρόπολη τῆς πόλης τῆς Εὐρωποῦ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1992 σέ ἓνα σωρὸ ὑλικῶν κατεδάφισης.³⁷ Τὸ κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς ἔχει ὡς

36. Βλ. Τ. Β. Mitford, «Inscriptiones Ponticae Sebastopolis», *ZPE* 87, 1991, 202 ἀρ. 12 στ. 26 κεξ. Γιά ἄλλες σχετικὲς ἐπιγραφές βλ. W. Ameling, *I. Prusias ad Hypium* (IK, 27), σ. 80, ὅπου ἀναφέρονται παράλληλα ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, τὴ Νύσα, τὴν Κόρινθο καὶ τὴν Τήνο.

37. Ἡ ἐπιγραφὴ φυλάσσεται σήμερα στὸ Μουσεῖο Κυλικίς μέ ἀριθμὸ εὐρετηρίου 1985. Οἱ διαστάσεις εἶναι οἱ ἑξῆς: σωζόμενο ὕψος 0,15 μ., μέγιστο σωζόμενο πλάτος 0,17 μ., πάχος 0,09 μ.· τὰ διάστιχα εἶναι 0,010 μ. καὶ τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων 0,017 μ. Εὐχαριστῶ τὴν Ἑφορὰ τῆς ΙΣΤ΄ Ἑφορίας Προϊστορικῶν καὶ Κλασικῶν Ἀρχαιοτή-

ἐξῆς (βλ. εἰκ. ἀρ. 3):

ιος προνο
 [κ:]αὶ τὸ παράτειμον
 ν ἐπέδωκεν
 4   αὶ ΣΤΡΑΤΙ
              ἀρεσ
              π

Συμπλέγματα: Ε ΤΕ

Τό σχῆμα τῶν γραμμάτων καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Δ, τοῦ Ε, τοῦ Σ καὶ τοῦ Ω καὶ ἀκόμη ἡ περιορισμένη χρησιμοποίηση συμπλεγμάτων καθιστοῦν πιθανότερη τὴ χρονολόγηση τῆς ἐπιγραφῆς στὰ τέλη τοῦ 1. ἢ στὸν 2. παρὰ στὸν 3. αἰ. μ.Χ.³⁸

Σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ εἶδος τῆς ἐπιγραφῆς ἡ καλὴ ποιότητα τοῦ λεπτόκοκκου μαρμάρου, ἡ φροντισμένη γραφή, κυρίως ὁμως τὸ λεξιλόγιό της δείχνουν ὅτι ἔχουμε νὰ κάνουμε μέ τὸ ἀπότμημα ἑνός ψηφίσματος καὶ εἰδικότερα μέ τὸ τμήμα τοῦ σκεπτικοῦ του, ὅπου ἐκτίθενται οἱ λόγοι γιὰ τοὺς ὁποίους τιμᾶται ἕνας ἐπιφανῆς πολίτης τῆς Εὐρωποῦ. Σέ αὐτὸ κατὰ τὴν πάγια συνήθεια τῶν ἐλληνικῶν ψηφισμάτων παρατίθενται οἱ ὑπηρεσίες πού προσέφερε ὁ τιμώμενος στὴν πατρίδα του. Μία ἀπὸ αὐτές συνάγεται μέ ἀσφάλεια, ἂν ληφθεῖ ὑπόψη τὸ περιεχόμενο τοῦ ὅρου *παράτειμον* πού παραδίδεται στὸ δεύτερο στίχο.³⁹ Ἐπιγραφικὰ παράλληλα ἀπὸ πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας πού χρονολογοῦνται στὴν αὐτοκρατορική ἐποχὴ δέν ἀφήνουν καμία ἀμφιβολία ὅτι ὁ τι-

των κ. Δρ. Ἱ. Βοκοτοπούλου (†) καὶ τῇ φίλῃ ἀρχαιολόγο Θ. Σαββοπούλου πού μοῦ παραχώρησαν τὸ δικαίωμα δημοσίευσης τῆς ἐπιγραφῆς.

38. Στὶς ἐπιγραφές τῆς Μακεδονίας τὰ συμπλέγματα ἀρχίζουν νὰ χρησιμοποιοῦνται στὶς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 1ου αἰ. μ.Χ. (βλ. ἐνδεικτικά *IG X 2 1*, 68-9, τέλη 1. αἰ. ἀπὸ τῇ Θεσσαλονίκῃ D. Samsaris, «La vallée du Bas - Strymon à l'époque imperiale», *Δωδώνη* 18, 1989, 215 ἀρ. 1 τοῦ 99 μ.Χ. ἀπὸ τῇ Βισαλτία [ἡ ἐπιγραφὴ D. Samsaris, δ.π. 237 ἀρ. 39 θὰ πρέπει νὰ χρονολογηθεῖ ὄχι τὸ 39, ἀλλὰ τὸ 155 μ.Χ.]· Δήμυττας [σημ. 20], 258 τοῦ 95/6 μ.Χ. ἀπὸ τὰ Στύβερρα), ἡ χρῆση τους ὁμως γενικεύεται τὸν 2. καὶ κυρίως τὸν 3. αἰ. μ.Χ. Γιά τὸ σχῆμα τῶν (ἐλάχιστων) ἐπιγραφῶν τῆς Εὐρωποῦ βλ. Θ. Σαββοπούλου, *Εὐρωπός, Εὐρωπός* 1988, πρβλ. *SEG* 38, 608 κεξ. καὶ *Bull. épigr.* 1989, 444.

39. Τῇ σημασίᾳ τοῦ ὅρου εἶχε διευκρινίσει ἤδη ὁ A. Wilhelm, «Zu griechischen Inschriften», *Archäologisch-Epigraphische Mitteilungen*, Wien 1897, 75 μέ ἀφορμὴ τὴν ἐπιγραφὴ ἀπὸ τῇ Στρατονίκεια πού ἀναφέρεται στὴν ἐπόμενη σημείωση. Στὸ λεξιλόγιό τοῦ σκεπτικοῦ ἑνός ψηφίσματος προσιδιάζει ἐπίσης καὶ ἡ ἀποσπασματικὰ σωζόμενη λέξις τοῦ πρώτου στίχου τοῦ ἀποτμήματος πού προφανῶς εἶναι τύπος τοῦ ρήματος *προνοεῖν*. Ἡ τελευταία λέξις του θὰ πρέπει νὰ εἶναι τύπος τοῦ ρήματος *ἀρέσκειν* ἢ τοῦ οὐσιαστικοῦ *ἀρέσκεια*.

μώμενος πρέπει νά κατέβαλε ένα χρηματικό ποσό ως διαφορά (στούς ἐμπόρους ἢ στούς συμπολίτες του), προκειμένου ἢ πώληση σιταριοῦ ἢ λαδιοῦ νά γίνει σέ τιμή χαμηλότερη ἀπὸ ἐκείνη τῆς ἀγορᾶς. Ἔτσι λ.χ. κάποιο ζευγὸς ἱερέων τοῦ Διὸς Παναμαρέως καυχᾶται, ἐπειδὴ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς θητείας του προσέφερε (προεισήνεγκαν) στοὺς συμπολίτες τοὺς Στρατονικεῖς ἐκτὸς τῶν ἄλλων ...ἐν [δυσ]φόρῳ καιρῷ παράτειμα καὶ σείτο[υ] καὶ ἐλαίου ... μεγάλα.⁴⁰ Ἰδια ὑπῆρξε ἡ δράση δύο ἐπιφανῶν κατοίκων τῆς Ἐφέσου, ἐνὸς τοῦ ὁποίου δὲν μᾶς ἔχει σωθεῖ τὸ ὄνομα καὶ ἐνὸς συμπολίτη τοῦ Ἀσιάρχῃ, τοῦ Μ. Αὐρήλιου γιοῦ τοῦ Μ. Αὐρήλιου Ἀρτεμιδώρου Μετροδωριανοῦ: ἡ πόλη τιμᾷ τὸν πρῶτο ὡς δόντα καὶ εἰς παράτειμα σείτου καὶ τὸν δεύτερο ὡς δόντα ἐν τῷ καιρῷ τῆς στρατηγίας ἰς παράτειμον ἐλαίου δηνάρια πεντακισχίλια.⁴¹ Στὴν πραγματικότητα οἱ παραπάνω περιπτώσεις εἶναι ὀρισμένες μόνο ἀπὸ αὐτὲς πού συνιστοῦν τὸν καλὰ μαρτυρημένο θεσμό τῆς διάθεσης σιταριοῦ ἢ λαδιοῦ σέ τιμή χαμηλότερη ἀπὸ ἐκείνη τῆς ἀγορᾶς χάρη στίς εὐεργεσίες πλούσιων πολιτῶν, οἱ ὅποιοι εἴτε ἐκάλυπταν ἐξ ἰδίων τὴ σχετικὴ διαφορά εἴτε πωλοῦσαν οἱ ἴδιοι τὰ προϊόντα αὐτὰ σέ χαμηλότερη τιμή, ἐφόσον εἶχαν τὴ δυνατότητα. Μόνο πού τίς πιὸ πολλές φορές ὁ θεσμός δηλώνεται μὲ ἕναν ἀπὸ τοὺς συνώνυμους ὁρους *παραπιπράσκειν* (παράπρασις), *παραπωλεῖν*, *ἐπενωνίζειν* (ἐπενωνισμός)⁴² καὶ ὅχι μὲ τὸν ὄρο *παράτειμον*.

Ἡ περίπτωση τῆς Εὐρωποῦ δὲν ἀποτελεῖ, ὡστόσο, τὴν πρώτην περίπτωση παράπρασος πού μᾶς εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τὴ Μακεδονία. Χαρακτηριστικὴ εἶναι λ.χ. ἡ δράση κάποιου γυμνασίου ἀπὸ τὴ Λητὴ, τοῦ Μάνιου Σαλάρου Σαβείνου, τὸν ὁποῖο τιμᾷ ἡ γενέτειρά του τὸ 121/2 μ.Χ. ὡς *ἐν τε σειτενδεῖαις πλειστάκις παραπεπρακότα πολὺ τῆς οὐσῆς τιμῆς εὐανότερον*⁴³ ἀνάλογα παραδείγματα μαρτυροῦνται ἀπὸ ἐπιγραφές τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς πού προέρχονται ἀπὸ τὴ Βέροια, τὴν Ἡράκλεια Λυγκηστίδα καὶ τὰ Στύβερρα (Ἄνω Μακεδονία).⁴⁴

40. M. Cetin Sahin, *I. Stratonikeia* (IK 22, 1), 671.

41. R. Merkelbach κ.ἀ., *I. Ephesos* (IK 13 καὶ 17,1), 815 καὶ 3071 ἀντίστοιχα.

42. Βλ. π.χ. L. Robert, *Gnomon* 33, 1959, 665 καὶ J. Triantaphyllopoulos, «ΠΑΡΑΠΡΑΣΙΣ», *Acta on the 5th International Congress of Greek and Latin Epigraphy*, Cambridge 1967, 65-69 ὅπου μελετᾶται τὸ φαινόμενο ἀπὸ τὴ νομικὴ τοῦ πλευρὰ καὶ προαναγγέλλεται μία διεξοδικὴ μελέτη τοῦ ἡ ὁποία, ἐξ ὧν γνωρίζω, δὲν ἔχει ἀκόμη δημοσιευθεῖ.

43. Βλ. SEG 1, 1923, 276 (= AE 1921, 1 = M. N. Tod, «Macedonia. Inscriptions», *ABSA* 23, 1918-9, 73).

44. Βλ. SEG 17, 1960, 315 (πρβλ. L. Robert, *Hellenica*, *RPh* 39, 1939, 132) τοῦ 98 μ.Χ. μὲ τὴν ὁποία οἱ Βεροιαῖοι τιμοῦν τὸν πλούσιο συμπολίτη τοὺς Κ. Ποπίλλιο Πύθωνα ἀνάμεσα στὰ ἄλλα ὡς *ποιησάμενον παραπράσεις κὶ ἐπενωνίσαντα ἐν καιροῖς ἀνανήκους...* (στ. 17-18) καὶ Μ. Δήμυττας (σημ. 20), 248 (= P. Perdrizet, *BCH* 21, 1897, 161 = N. Vulič, *Spomenik* 77, 1934, 4 = S. Düll, *Die Götterkulte Nordmakedoniens in römischer*

Ἡ κατάσταση μέ τήν ὁποία μᾶς παραδίδεται ἡ ἐπιγραφή δέν μᾶς ἐπιτρέπει νά προσδιορίσουμε τίς λεπτομέρειες αὐτῆς τῆς εὐεργεσίας, ὅπως δηλ. ἂν τό *παράτειμον* ἀφοροῦσε τό σιτάρι πού ἀπαιτοῦνταν γιά τή διατροφή τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλης ἢ τό λάδι πού χρειαζόταν γιά τό γυμνάσιό τῆς ἢ καί τά δύο μαζί (βλ. τήν προαναφερθεῖσα ἐπιγραφή τῆς Στρατονίκειας) ἢ ἀκόμη ἂν ἡ εὐεργεσία συντελέσθηκε κατά τή θητεία τοῦ τιμώμενου σέ κάποιο ἀξίωμα. Πιθανό εἶναι πάντως, ἂν κρίνουμε ἀπό τά παράλληλα πού διαθέτουμε, ὅτι ἐκδηλώθηκε στό πλαίσιο κάποιας σιτοδείας ἢ κάποιας τεχνητῆς αὔξησης τῆς τιμῆς τῶν παραπάνω προϊόντων ἀπό καιροσκοπούς, φαινόμενα γνωστά ἀπό ἄλλες πόλεις τόσο τῆς Μακεδονίας ὅσο καί ἄλλων περιοχῶν τῆς ἐλληνόφωνης Ἀνατολῆς κατά τήν ἐλληνιστική καί αὐτοκρατορική ἐποχή, ἰδιαίτερα μάλιστα ὅταν πρόκειται γιά σιτάρι.⁴⁵ Ἄν στήν παροῦσα ἐπιγραφή τό ρῆμα *ἐπέδωκεν* πού ἀπαντᾷ στόν ἐπόμενο στίχο δέν χρησιμοποιεῖται μέ τήν τεχνική του σημασία, δηλ. δέν σημαίνει τή συμμετοχή τοῦ τιμώμενου σέ μιᾶ συλλογική ἐπίδοση, ἀλλά μέ τή συνήθη σέ τιμητικά ψηφίσματα σημασία τοῦ *χαρίζω*,⁴⁶ τότε θά πρέπει νά ἔχει ὡς ἀντικείμενό του τή λέξη *παράτειμον*.

Ἡ κατανόηση τῆς συνέχειας τοῦ κειμένου παρουσιάζει προβλήματα, ἐπειδή ἐξαρτᾶται ἀπό τήν ἀνάγνωση καί κατ' ἐπέκταση τή συμπλήρωση τῆς τελευταίας λέξης τοῦ τέταρτου στίχου, πού ὅμως δέν εἶναι βέβαιη. Τό σωζόμενο μῆμα τῆς κάθετης κεραίας τοῦ τελευταίου τῆς γραμματος ἀφήνει ἀνοιχτό τό ἐνδεχόμενο νά πρόκειται γιά Ι ἢ γιά Η, χωρίς, ὥστόσο, νά ἀποκλείεται καί τό Ε. Οἱ τρεῖς αὐτές ἐκδοχές ἀντιστοιχοῦν σέ ποικίλες δυνατότητες

---

scher Zeit, München 1977, ἀρ. 19) τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ 2. αἰ. μ.Χ. ὅπου τιμᾶται στήν Ἡράκλεια Λυγκηστίδα κάποιος Παῦλος Καυλίδιος Φρόντων ἀνάμεσα στά ἄλλα ὡς *ἐπιδούς τῇ πόλει εἰς σίτου ἀγορασίαν, σείτον ἐν σπάνει παραπωλήσας* (στ. 2-3). Ὡς παράπρραση σίτου θά μπορούσε νά γίνει κατανοητή καί ἡ εὐεργεσία κάποιου Πλήστιος πού κατά τόν 3. αἰ. π.Χ. διαθέτει σέ χαμηλότερη τιμή σιτάρι στήν τοπική ἀγορά τῆς Γαζώρου βλ. SEG 30, 1982, 1892 (= Chr. Veligianni, «Ein hellenistisches Ehrendekret aus Gazoros [Ostmakedonien]», ZPE 51, 1983, 105 κεξ.) πρβλ. Ph. Gauthier, «Nouvelles récoltes et grain nouveau: à propos d'une inscription de Gazoros», BCH 111, 1987, 413 κεξ. καί J. καί L. Robert, Bull. épigr. 1984, 259. Γιά παραπράσεις ἐλαίου στή Μακεδονία βλ. τόν ἐφηβικό κατάλογο ἀπό τά Στύβερα SEG 38, 1988, 679-80 (= F. Papazoglou, «Stèles éphébiques de Stuberra», Chiron 18, 1988, 238-40, ἀρ. 5 καί 6) τοῦ 74/5 μ.Χ. ὅπου λέγεται ὅτι ὁ γυμνασίαρχος Νεικόλαος Ἀπολλοδώρου, ἀλείψας ... καί παραπωλήσας τόν τῆς γυμνασιαρχίας ἐνιαυτόν ἐπτά ἄσσαριων τόν ξέστην πωλουμένου ὑπό τῶν ἄλλων ἄσσαριων δώδεκα ἀπέταξεν τοῖς ... ἐφήβους.

45. Γιά τά φαινόμενα αὐτά βλ. π.χ. J. H. M. Strubbe, «Stitionia under the Principate», *Epigraphica Anatolica* 13, 1989, 106-107.

46. Γιά τίς σημασίες τοῦ ρήματος βλ. A. Kuenzi, *ΕΠΙΔΟΣΙΣ*, Diss. Bern 1923, 60-65· γιά τήν σημασία τοῦ *χαρίζω* βλ. A. Kuenzi, δ.π., 61 κεξ., L. Robert, OMS I (= BCH 60, 1936, 186) 197 καί τελευταία L. Migeotte, «Souscriptions athéniennes de la période classique», *Historia* 32, 1983, 129.

συμπλήρωσης της λέξης και συνακόλουθα σέ διαφορετικές ἐρμηνείες τοῦ χωρίου. Οἱ πιθανότερες ἀπὸ αὐτές εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη μου, οἱ ἑξῆς δύο.

Ἐάν συμπληρώσει κανεῖς *στρατε[ύματα]* ἢ *στρατι[ῶται]* ἢ κάποια ἀπὸ τίς πλάγιες πτώσεις τῶν λέξεων αὐτῶν, τὸ χωρίο θά σήμαινε μᾶλλον ὅτι ὁ τιμώμενος ἐπιφορτίστηκε μέ τὰ ἔξοδα πού συνεπαγόταν ἡ διατροφή καί ἴσως οἱ ἄλλες διευκολύνσεις πού ἔπρεπε νά παράσχει ἡ πόλη του σέ διερχόμενες μονάδες τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ἀνάλογες ὑπηρεσίες πού προσφέρουν ἐπιφανεῖς πολῖτες στίς γενετείρες τους εἶναι καλά γνωστές τόσο ἀπὸ ἄλλες πόλεις τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς αὐτοκρατορίας⁴⁷ ὅσο καί ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ Μακεδονία, ὅπως προκύπτει λ.χ. ἀπὸ τὴ συνέχεια τοῦ προαναφερθέντος ψηφίσματος τῆς Λητῆς οἱ κάτοικοι τῆς ὁποίας τιμοῦν τὸν γυμνασίαρχο Μ. Σαλάριο Σαβεῖνο ὡς καὶ ταῖς τοῦ κυρίου καίσαρος τῶν στρατευμάτων διοδείαις παρασχόντα εἰς τὰς ἀννῶνας σείτου.⁴⁸ Στὴν περίπτωση αὐτὴ μάλιστα οἱ εὐεργεσίες τοῦ τιμώμενου θά παρετίθεντο στὸ ψήφισμα μέ τὴν ἴδια, ὅπως καί στὸ ψήφισμα τοῦ Σαλάριου σειρά, προφανῶς λόγω τῆς νοηματικῆς τους συνάφειας.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἂν δεχθεῖ κανεῖς τὴν συμπλήρωση *στρατη[γός]* ἢ *στρατη[γῆσας]* ἢ κάποια ἀπὸ τίς πλάγιες πτώσεις τῶν λέξεων, τὸ χωρίο θά σήμαινε ἴσως ὅτι στὸ σκεπτικὸ τοῦ ψηφίσματος ἀκολουθοῦσε μία ἄλλη εὐεργεσία πού ὁ τιμώμενος ἔκαμε κατὰ τὴ θητεία του ὡς στρατηγός τῆς πόλης. Ἐάν εἶναι ἔτσι, τότε βρισκόμαστε μπροστὰ στὴν πρώτη μαρτυρία πού πιστοποιεῖ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀξιώματος στὴν πόλη τῆς Εὐρωπῆς γιὰ τοὺς θεσμούς τῆς ὁποίας δέν γνωρίζουμε σχεδόν τίποτε.⁴⁹ Ἀπὸ ὅσο γνωρίζω καί ἀντίθετα ἀπὸ ὅ,τι συμβαίνει τὴν ἐποχὴ αὐτὴ σέ ἄλλες ἐλληνικὲς πόλεις τῆς Ἀνατολῆς, ὅπου οἱ στρατηγοὶ ἀποτελοῦν τὸ σημαντικότερο ἢ ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα σώματα ἀρχόντων,⁵⁰ τὸ ἀξίωμα δέν μαρτυρεῖται στίς πόλεις τῆς ἐπαρχίας τῆς Μακεδονίας,⁵¹ διαπίστωση ἡ ὁποία ἐν μέρει τουλάχιστον θά πρέπει νά

47. Βλ. σχετικὰ Μ. Rostovtzeff, *The Social and Economic History of the Roman Empire*, Cambridge 1957², 357 κεξ. καὶ τελευταῖα Η. Halfmann, *Itinera Principum*, Stuttgart 1986, 79 κεξ. Τὸ ἐπίθετο *Ιερός*, πού θά ἀνέμενε κανεῖς, ἂν καὶ χρησιμοποιεῖται συχνά γιὰ τὰ ρωμαϊκὰ στρατεύματα, ἐντούτοις δέν εἶναι πάντοτε ἀπαραίτητο βλ. π.χ. *IGR* III, 173 ...ἀποδεξάμενόν τε στρατεύματα τὰ παραχειμάσαντα ἐν τῇ πόλει καὶ προπέμψαντα τὰ παροδεύοντα ἐπὶ τὸν πρὸς Πάρθους πόλεμον.

48. Βλ. *SEG* I, 1923, 276 στ. 6 κεξ.

49. Γιὰ τίς (ἐπιγραφικὲς κυρίως) μαρτυρίες πού διαθέτουμε σχετικὰ μέ τὴν Εὐρωπὴ βλ. F. Parazoglou (σημ. 6), 180-1 καὶ τελευταῖα *BCH* 118, 1994, 215 γιὰ μία νέα ἐπιγραφικὴ μαρτυρία.

50. Βλ. λ.χ. D. Magie, *Roman Role in Asia Minor to the End of the Third Century after Christ*, Princeton - N. Jersey 1950, τόμος I 643-4 καὶ τόμος II 1509 σημ. 37 γιὰ τὸ σῶμα τῶν στρατηγῶν στὴ Μ. Ἀσία.

51. Γιὰ τὰ ἀξιώματα τῶν πόλεων τῆς ἐπαρχίας βλ. Δ. Κανατσούλη, «Ἡ Μακεδο-

άποδοθεί στην άποσπασματικότητα του επιγραφικού ύλικού μας. Μέ δεδομένο ότι άλλες μακεδονικές πόλεις, όπως λ.χ. οι Φίλιπποι και η Κασσάνδρεια, στην περίοδο της βασιλείας, διέθεταν σώμα στρατηγών,⁵² δεν θά ήταν υπερβολικό στην περίπτωση αυτή να ισχυρισθούμε ότι τοῦτο θά συνέβαινε και μέ τήν Εὐρωπό και ότι τό ἄξιωμα θά διατηρήθηκε και στην αυτοκρατορική ἐποχή.

Τό ἐνδεχόμενο ἡ λέξη *στρατηγός* ἢ ὁποιαδήποτε ἄλλη θεωρητικά πιθανή συμπλήρωση νά ἀποδίδει κάποιο ρωμαϊκό ἄξιωμα⁵³ πού κατέλαβε ὁ τιμώμενος ἢ νά ἀναφέρεται σέ κάποιο Ρωμαῖο ἀξιωματοῦχο θά πρέπει μᾶλλον νά ἀποκλεισθεῖ, ἰδιαίτερα ἂν ληφθεῖ ὑπόψη ἡ θέση τοῦ σκεπτικοῦ τοῦ ψηφίσματος στό ὁποῖο ἐμφανίζεται ἡ λέξη.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Π. Νίγδελης

νική πόλιν ἀπό τῆς ἐμφανίσεώς της μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Μ. Κωνσταντίνου», *Μακεδονικά* 5, 1961-1963, 15-101.

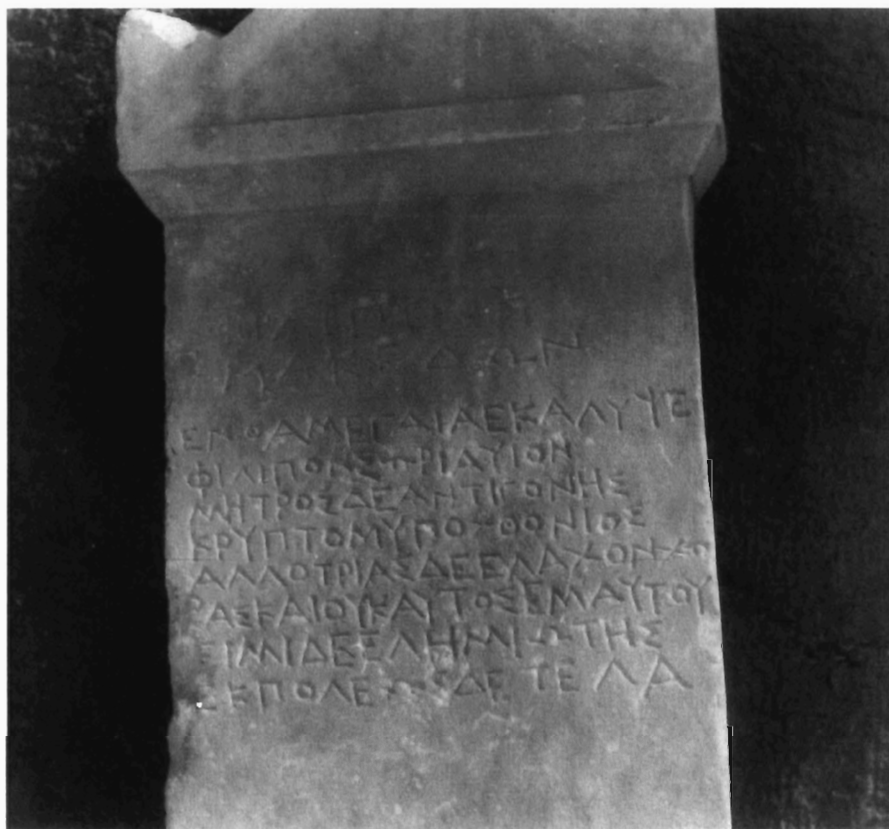
52. Βλ. R. Herzog - G. Klaffenbach, «Asylieurkunden aus Kos», *Abh. Berl. Akad.* 1952, 1, 17 ἀρ. 6, στ. 53 κέξ. (ὅπως δ' ἂν ἀσφαλῶς ἀποσταλῶσιν εἰς τήν Νέαν πόλιν τοῖς στρατηγοῖς συμπέγκαι αὐτοῖς τοῖς ξένους τοῖς παρὰ τῇ πόλει μισθοφοροῦντας) και στ. 2 (οἱ στρατηγοὶ και οἱ νομοφύλακες εἴπαν...). Τήν ἀποψη τοῦ Klaffenbach (σ. 17) ότι οἱ στρατηγοὶ τῶν Φιλίππων ἦταν ἀρχοντες τῆς πόλης υἱοθέτησε τελικά και ὁ H. Bengtson, «Randbemerkungen zu den koischen Asylieurkunden», *Historia* 3, 1954-5, 463, σημ. 1 πού ἀρχικά εἶχε δεχθεῖ ότι ἐπρόκειτο γιά βασιλικούς ἀξιωματοῦχους. Γιά τοὺς στρατηγοὺς πού προΐσταντο σέ εὐρύτερες διοικητικές περιφέρειες τῆς Μακεδονίας κατά τήν ἐποχή τῆς βασιλείας, ὅπως φαίνεται νά συνάγεται ἀπό τόν γυμνασιαρχικό νόμο τῆς Βέροιας και δύο ψηφίσματα ἀπό τήν Μόρρουλο τῆς Κρηστωνίας βλ. τήν πρόσφατη συζήτηση τῶν Rh. Gauthier - M. B. Hatzopoulos (σημ. 30), 44-5.

53. Γιά τά ρωμαϊκά ἄξιώματα πού μπορεῖ νά δηλώνει ἡ λέξη *στρατηγός* βλ. H. J. Mason, *Greek Terms for Roman Institutions. A Lexicon and Analysis*, Toronto 1974, 86-7. Ἄν ἡ ἐπίμαχη λέξη εἶναι τύπος τῆς λέξης *στρατεία* στόν πληθυντικό ἀριθμό, τότε θεωρητικά θά μποροῦσε νά γίνεται λόγος γιά τίς *militiae* τοῦ τιμώμενου, δηλ. γιά τήν στρατιωτική του καριέρα ὡς μέλους τῆς ἱππικῆς τάξης· γιά τή σημασία αὐτή βλ. H. J. Mason, ὁ.π., 86.

ZUSAMMENFASSUNG

In der vorliegenden Arbeit werden drei Inschriften, die die Topographie und die Geschichte Makedoniens betreffen, veröffentlicht oder kommentiert. - In der ersten Inschrift, einer Grabinschrift aus dem 3. Jhd. v. Chr., die aus der Gegend von Dorylaion in Phrygien (Afyon) stammt, ist uns der Name eines gewissen Philipp überliefert. Es handelt sich dabei höchstwahrscheinlich um einen Soldaten, der sich selbst als «Μακεδών Ἐλημιώτης ἐκ πόλεως ΔΕΤΕΛΛΑΣ» bezeichnet. Aufgrund der beiden Ethnika gelangt der Autor des Artikels —im Gegensatz zu den Erstherausgebern der Inschrift (MAMA X, 220)— zu dem Schluß, daß der Tote aus dem Bezirk Elimia in Makedonien stammte und sein Geburtsort eine bis jetzt unbekannte Stadt dieser Gegend ist, deren Name allerdings nicht aufs genaueste rekonstruiert werden kann. Die Erstherausgeber vermuten, daß es sich um die aus syrischen Quellen bekannte Stadt Tel(l)a in Mesopotamien handelt. — Die zweite fragmentarisch erhaltene und bisher unveröffentlichte Inschrift stammt aus Berroia. Sie bezieht sich auf einen gewissen Oberpriester (Archiereus) auf Lebenszeit (διὰ βίου) des makedonischen Provinziallandtages. Von seinem Namen sind uns nur das Praenomen und das Gentilizium (Tiberius Claudius) erhalten. Aufgrund paläographischer Kriterien und vor allem der Bedeutung des terminus technicus διὰ βίου bietet es sich an, den Oberpriester der neuen Inschrift und den aus anderen Inschriften bekannten Berroier T. Claudius Peirion, Oberpriester auf Lebenszeit im makedonischen Provinziallandtag (Ende des 1. / Anfang des 2. Jhts n. Chr.), für ein und dieselbe Person zu halten. Wegen der in jeder Hinsicht auffälligen Ähnlichkeit der neuen Inschrift mit der Inschrift SEG 27, 262, die von einer Statuenbasis stammt, die die Phyle Bereike der Stadt Berroia zu Ehren des T. Claudius Peirion aufstellte, können wir annehmen, daß auch sie von einem solchen Denkmal einer anderen Phyle der Stadt stammt. — Die dritte Inschrift ist ein unveröffentlichtes Fragment (aus dem Ende des 1. oder aus dem 2. Jhd. n. Chr.), das man in der makedonischen Stadt Europos fand. Es gehört zu einem Beschluß, mit dem ein angesehener Bürger wegen seiner Wohltätigkeiten für die Stadt geehrt wird. Zu diesem Schluß kommen wir vor allem wegen des Wortes «παράτειμον», das in dem Text des Beschlusses erhalten ist. Inschriftliche Parallelen aus Städten Kleinasien zeigen, daß der Geehrte seinen Mitbürgern oder Händlern einen Geldbetrag zur Verfügung stellte, damit auf dem städtischen

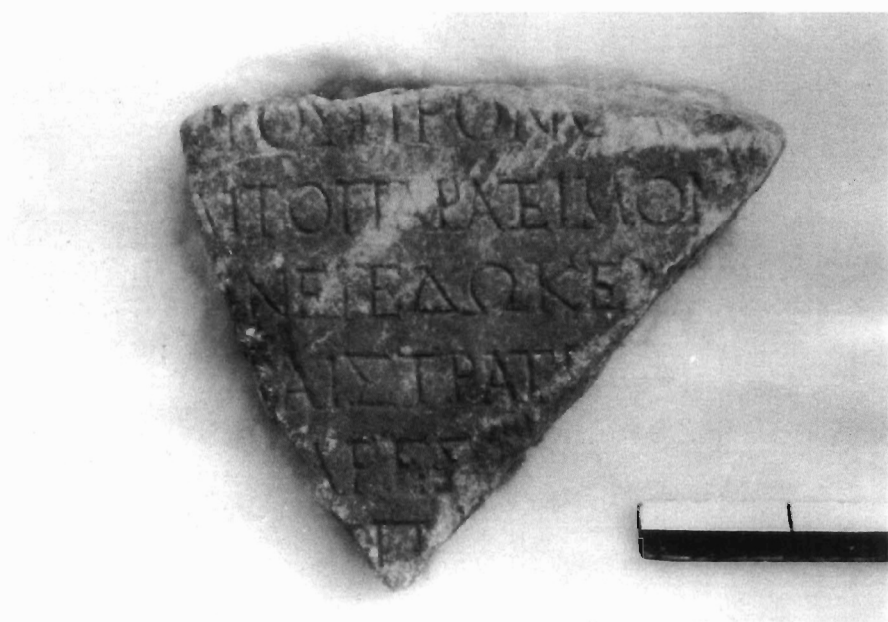
Markt Getreide oder Öl zu einem niedrigeren Preis als dem üblichen Marktpreis angeboten werden konnte. Dieses Phänomen ist uns bekannt und wird in der Regel mit dem terminus Technicus «παράπρασις» bezeichnet. Anlässlich dieses neuen Zeugnisses werden alle epigraphisch bezeugten Fälle von Paraprasis aus Städten der Provinz Makedonien aufgelistet. Am Ende des Artikels werden bestimmte Vermutungen über andere mögliche Wohltaten des Geehrten angestellt.

Π. Νίγδελης, εἰκ. 1.: Μακεδονικά Σύμμεικτα. (S. 173).

Π. Νίγδελης, εἰκ. 2.: Μακεδονικά Σύμμεικτα. (S. 181).

Π. Νίγδελης, εἰκ. 3.: Μακεδονικά Σύμμεικτα. (S. 184).